

# Za drugačiju sliku progresa

**Ove novine će u svom kvartalnom tempu izlaženja biti prilog drugačijem jeziku o radu, ali samim tim i drugačijoj slici svijeta kojoj su potrebne radikalne promjene. Zato i ta dvosmislenost iz naše naslovne kratice: RAD.**

Prelistavate prvi broj časopisa koji će se mnogima činiti kao avanturistički pokušaj pokretanja tema i medija koji se ne daju oživjeti. Rad, tiskani mediji pa čak i sindikalno organiziranje u svijetu novih tehnologija, fleksibilizacije i zagovaranog individualnog pristupa radu čine se u najmanju ruku promašenima. Međutim, ovaj medij ne pojavljuje se u bilo kojem trenutku nego upravo u vremenu ekonomske krize koja osim što stvara sve veću nezaposlenost i intenzivniju

stanovništva”, mi svojim uredničkim stavom izražavamo i svijest o trenutku u kojem se nalazimo i o potrebama za drugačijom vrstom organizacije radništva. Nova regulativa u području radnog prava, kao i struktura ekonomije, fragmentira radništvo i mijenja njegovu organizacijsku sliku i sektorsku podjelu. Sve veća prisutnost agencijskog rada, *freelance* rada ili nekih drugih oblika nesigurnog rada koji izlaze iz klasične slike industrijskog rada ili rada u javnom sektoru iziskuju

i u javnom sektoru, u teškoj industriji i kreativnim industrijama, među sindikalno organiziranim i radnicima bez sindikata, radnicima na bijelo i na crno. Podjele koje među njima postoje umjetno su stvorene – kako bi uništile politički identitet radnika, a i njihovo zajedništvo koje može postati i politički faktor.

## Ženski rad kao bitno političko pitanje

Za kraj ostavljamo pitanja koja će biti od posebnog interesa ovog uredništva i naše nakane da mijenjamo jezik o radu. Nemali broj podataka pokazuje da je ekonomska kriza, kao i recentna promjena radnog zakonodavstva, najviše pogodila žensku populaciju, koja uz to što ima sužen pristup tržištu rada podnosi i teret održavanja kućanstva. Taj se dvostruki teret mora imati na umu kada se otvaraju specifična



**NOVINE O RADNIM PRAVIMA I SURADNJI / BROJ PRVI / VELJAČA 2015 /  
TEMAT: SURADNJA SINDIKATA I UDRUGA**

SINDIKALNE NOVOSTI Petrokemija / Jadrolinija /  
Finvest Corp / Večernji list (str. 2 i 16)

AKTUALAC A.Vračar: Zdravstvo koje je sve manje javno (str. 3)

RAZGOVOR E. Čerimagić i T. Domes:  
Upravljanje vodom je prije svega političko pitanje (str.4 i 5)

G(RAD) S.Treskanica: Jer nekoć su bili divovi (str. 6 i 7)

TEMAT I. Lasić: “Naše autoceste” spojile su sindikate i udruge (str. 8 i 9)

U FOKUSU P.Ivšić: Nužna reakcija Vlade u Rafineriji Sisak (str. 10) /  
V. Simović: Srbija na bubnju (str. 11)

VIJESTI IZ SVIJETA Turska / Grčka / Republika Srpska /  
Južnoafrička Republika / Indonezija (str. 12 i 13)

KULTURNA POVIJEST RADA A. Rajković: Štampa u funkciji  
radničke emancipacije (str. 14)

POJMOVNIK J. Primorac: Prekarni rad

eksploataciju zaposlenih nameće i specifičan jezik o radu. U njemu se rad svodi na ugovor poslodavca i radnika u kojem radnik, odnosno roba, mora pristati na stalnu nesigurnost i gubitak posla kao prirodnu karakteristiku svoje tržišne pozicije i radnog odnosa. Pritom se taj odnos i poduzetnički duh u uvjetima lišenima bilo kakve zakonske regulative i zaštite, uzimaju kao jedini ekonomski put i način izlaska iz krize, a najveći promotori takvih ideja sve češće nalaze fiksirana mjesta u našim medijima. Naravno, mi niti imamo sredstva niti ambicije da se natječemo s takvom širinom auditorija, ali se pritom ne mislimo suzdržavati od ambicije da mijenjamo sliku medijskog polja – bar u očima naših primarnih adresata – terenskih sindikalista i radnika koji već dugo vremena nemaju adekvatan medij. Ove će novine u svom kvartalnom tempu izlaženja biti prilog tom drugačijem jeziku o radu, ali samim tim i drugačijoj slici svijeta kojoj su potrebne radikalne promjene. Zato i ta dvosmislenost iz naše naslovne kratice: RAD.

## Novi modeli savezništva

Iako je prvi broj možda dominantno posvećen upravo primjerima iz povijesti rada ili pak povijesnim procesima koji su pridonijeli današnjoj slici našeg “radnog

od nas i postavljanje drugačijih pitanja i nuđenje drugačijih modela djelovanja. Na tragu toga, tematski tekst ovog broja posvećen je upravo drugačijim modelima međusektorskog savezništva – suradnji sindikata i civilnog sektora kao trenutno jedinog snažnog fronta protiv kresanja radničkih prava, ali i rasprodaje javnih dobara, drugim riječima – protiv svih oblika kriznih mjera kojih se domisle na Markovu trgu, Bruxellesu ili nekim drugim mjestima političke i financijske moći. Shodno tomu – RAD. se ne libi reći da podržava takvo umrežavanje i da smo nastali iz potrebe da kroz medijski rad pridonesemo takvom političkom djelovanju – i kao mjesto afirmacije, ali i refleksije i kritike. Jer jedino se samokritikom može stvarati jaka fronta koja se kani odupirati malignostima postojećeg sustava. Sindikati su činili greške i neke su od tih grešaka doprinijele sadašnjem stanju u kojem se radnici i radnice nalaze. Fragmentacija sindikata nakon “demokratskih promjena” i čvrsta podjela na sektore, iako je možda pomogla gradnji infrastrukture i kohezije među članovima pojedinih sindikata, srušila je mnoge mostove povezivanja radnika različitih djelatnosti. RAD.-om ćemo se obratiti i tom problemu i na trenutak zaboraviti na te podjele i pledirati na sve radništvo: i u privatnom

## Otvaramo prostor suradnje sa sindikatima, civilnim sektorom i akademskom zajednicom kako bismo se oduprli kriznim mjerama i rasprodaji zajedničkog dobra

pitanja žena na tržištu rada, jednako kao što se moraju uzeti u obzir kulturne prepreke na koje radnice nailaze, kao uostalom i imigrantski radnici ili radnici pripadnici manjinskih grupa u našem društvu. Na mnoštvo pitanja koja smo otvorili uvodnikom nećemo odgovoriti u prvom broju, ali ćemo svakako nastojati zadržati sliku progresivnih radničkih novina internacionalnog karaktera, dajući poseban prostor vijestima iz svijeta i regije koje do naših medija dolaze vrlo rijetko ili nikako. Za kraj – ostavljamo i otvaramo prostor za komunikaciju i kritiku svima onima koji se osjećaju pozvanim i prozvanim ovim časopisom. Nastojat ćemo da se ta komunikacija održi, ali i odmakne od središta glavnog grada ili većih centara i ostvari se u onim gradovima i mjestima koje je nekad krasila jaka industrijska proizvodnja i zajednice koje su iz nje izrastale. Tim uništenim zajednicama, životnim pričama i sjećanjima nastalim u tom vremenu posvećujemo naš prvi broj ●

## Petrokemija u limbu

Netom uoči zaključivanja prvog broja ovog lista privedena je kraju dokapitalizacija Petrokemije s oko 260 milijuna kuna upisane vrijednosti, i to gotovo isključivo s državne strane. To znači da Vlada RH po novom kontrolira oko 80 posto posjeda nad kompanijom, dok su bankovni fondovi spali na zanemariv postotak. Riječ je o privremenom stanju, jer država je pretprošle godine iskazala nakanu da na koncu zadržri svega kontrolnih 25 posto plus jednu dionicu. Ipak, banke još funkcioniraju kao presudni faktor za poslovanje i dugoročnu budućnost kutinske tvornice umjetnih gnojiva. Posrijedi je svojevrsna ucjena, kako ćemo vidjeti, i to sasvim političke naravi.

Da bismo prikazali aktualnu situaciju oko

srednje zajmove kako bi premostila mjesec sa slabijim plasmanom proizvoda ovisnih o poljoprivredno-sezonskim datostima. Premda servisira kreditne obaveze veoma uredno, banke su joj ukinule podršku radi pritiska na državu. Naročito će to doći do izražaja nakon dokapitalizacijskog rasta državnog udjela u vlasništvu. Da bi stvar bila gora, potencijalni kupci Petrokemije u prilici su čekati dok banke ne iscrpe državu kao vlasnika do te mjere da pristane na prodaju svog udjela daleko ispod realne vrijednosti te industrije, što bi potonjoj u međuvremenu smanjilo utjecaj na pregovore o radničkim pravima i razvoju kompanije općenito. Opasnost koja prijete svodi se na mogućnost da tvornica sklizne u prevelik dug, a zatim bi stala dostava plina i kutinski bi se div neminovno zatekao u stečaju. Cijena bi mu drastično pala, dokopao bi ga se neki tržišni

pred sve bližim konačnim udesom tih dvaju pogona i gradova, ali i Sisačko-moslavačke županije u cijelosti. I.L.

## Izjašnjavanje oko štrajka u Jadroliniji

Sindikata pomoraca Hrvatske – podružnica Jadrolinija pozvao je svoje članove da se zaključno s 20. veljače 2015. izjasne o mogućnosti poduzimanja sindikalnih akcija, uključujući štrajk upozorenja, zbog sustavnog ignoriranja njihovih zahtjeva. Unatoč opetovanim izjavama resornog ministra o važnosti turizma za hrvatsko gospodarstvo i više uspješnih sezona te iscrpljujućeg rada tijekom sezone radnicima Jadrolinije plaća zadnjih šest godina nije nijednom porasla. Također, prošla je uprava sindikatu obećala

Ana Vračar:

## Zdravstvo koje je sve manje javno

**“U našem zdravstvenom sustavu sve se rjeđe razmišlja o dobrobiti pacijenata, a sve više njegova narav postaje stvaranje prostora komocije liječničke elite.”**

Sudeći prema nedavnim događajima, 2015. će biti dinamična godina za zdravstveni sustav. Osim što je Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (HZZO) 1. siječnja izašao iz državne riznice, do kraja prošle godine odvijali su se kolektivni pregovori između Hrvatskog strukovnog sindikata medicinskih sestara – medicinskih tehničara (HSSMS-MT) i Samostalnog sindikata zdravstva i socijalne skrbi Hrvatske (SSZSSH) te resornog ministarstva. Tema pregovora bila je ukidanje dodataka na staž za zdravstvene radnike u javnom sektoru. Paralelno tome, u tišini je provedena javna rasprava o čak 25 prijedloga zakona vezanih uz zdravstvo. Sve navedeno svakako će se odraziti na javni karakter zdravstva, a ako se ukoliko analizira, postaje jasno da se neće odraziti pozitivno.

Nije problem u riznici

Izdvajanje HZZO-a predstavljeno je kao reforma koja će fleksibilnim raspolaganjem prikupljenim doprinosima pacijentima osigurati višu kvalitetu zdravstvene usluge. Međutim, kroz izdvajanje se prije svega žele postići uštede u zdravstvu, koje je već dugo vremena predmet napada kao navodni glavni generator duga u državi. Uz to, tvrdnjama poput one da zdravstvo mora biti vođeno ekonomskom logikom, a ne na temelju stvarnih potreba građana te političkim odlukama, zanemaruje se da je odluka o izlasku HZZO-a iz riznice donesena upravo na političkoj razini.

Na istom tragu, zaboravlja se da je Zavod 2002. godine ušao u riznicu kako bi se sanirali rastući dugovi u zdravstvu. Već tada su zbog promjena u načinu ugovaranja između HZZO-a i zdravstvenih ustanova – ali pogotovo zbog nepostojanja kvalitetnih mehanizama kontrole – dugovi u ovom sektoru iznosili približno 8% BDP-a, iz čega se da naslutiti kako otežano funkcioniranje HZZO-a ne leži u njegovom statusu spram državne riznice, već u neefikasnom ustroju. Istovremeno, previđa se kako u naravi zdravstvenog sustava nije profitno poslovanje, već dobrobit pacijenata. Kako bi se ta zadaća ispunila potrebno je usmjeriti dostupna sredstva gdje su potrebna, što se ne postiže nužno smanjivanjem obujma zdravstvenog osiguranja, već promjenom načina upravljanja HZZO-om te povećanjem transparentnosti njegovog rada. Novinarika

**U zagovaranju izdvajanja iz riznice prečesto se zanemarivalo da je Zavod 2002. godine ušao u riznicu upravo kako bi se sanirali rastući dugovi u zdravstvu**

Nataša Škaričić, koja godinama upozorava na probleme u zdravstvu, o ovom je događaju rekla: “Novci iz posebnog doprinosa moraju biti u posebnoj kasi osiguravajućeg zavoda, no ništa se neće dogoditi ako upravljanje tim novcima nije tripartitno, niti je ikada bilo, neovisno o tome na čijem je računu novac bio. Kakve veze ima to što je država pristojno vratila novce tamo gdje oni pripadaju, kad država i dalje nepristojno, iza zatvorenih vrata i na potpuno nevidljiv način, upravlja novcima osiguranika, kao što to čini cijelo

## AKTUALAC: ZDRAVSTVO

**Škaričić: “Bojim se da je komocija koju elite uživaju u zdravstvenom sustavu jedini razlog zašto se on formalno ne privatizira, barem u nekim dijelovima.”**

vrijeme? Pa članove Upravnog vijeća HZZO-a postavlja Vlada. Naravno, sve to nauštrb osiguranika, a u korist zdravstvene administracije i privatnog sektora koji se s tom administracijom premrežio.”

Donošenje zakona bez adekvatne rasprave

Kada je u pitanju navedena javna rasprava, sporno je što je ona održana o praktički svim pravnim propisima u zdravstvu – odjednom, a nije bila ni primjetno najavljena. Takva netransparentnost posebno zabrinjava ako se zna da su se na popisu izmjena našli zakoni koji uređuju kako prava unutar zdravstvenog osiguranja, tako i prava medicinskih radnika te pacijenata. Govoreći o raspravi, u HSSMS-MT-u kažu: “Rasprava nije adekvatno provedena i smatramo da se, realno gledajući, nije išlo u smjeru konkretnih i realnih izmjena, jer sama količina navedenih zakona ukazuje na to da se problematiki pristupilo paušalno.” Nejasna je i narav predloženih promjena, jer su one navedene u izrazito šturom obliku. Recimo, izmjenama i dopunama Zakona o sestrinstvu planira se redefiniirati ovlasti Hrvatske komore medicinskih sestara (HKMS), definirati stručne kompetencije te priznavanje inozemnih kvalifikacija u skladu s direktivama EU. Iako se radi o izmjenama koje će utjecati na svakodnevicu medicinskih sestara i tehničara, strukovne udruge nisu

bile uključene u skiciranje prijedloga, što znači da dio promjena neće uzeti u obzir probleme iz sestriinske prakse te će se zadržati na formalnoj razini usklađivanja s pravnim okvirom EU. Konačno, upitno je koliko će promjene uloge HKMS-a odražavati antisindikalni stav ministra zdravlja, te hoće li ovo tijelo dobiti veći utjecaj na radnička prava medicinskih sestara i tehničara. Pripuštanje Komore u zadaće koje trenutno obavljaju sindikati sigurno bi ostavilo traga na radne prilike zdravstvenih radnika, pogotovo uzmu li se u obzir izvještaje HKMS-a kojima se poricao nedostatak sestriinskog kadra u javnim ustanovama, suprotno podacima statističkih tijela i strukovnih sindikata, kao i svjedočanstvima medicinskih sestara i tehničara. Treba se zapitati i kako bi to utjecalo na pregovore koje sada vode sindikati, poput onih oko ukidanja dodataka na staž od 4, 8 i 10%, koje su HSSMS-MT i SSZSSH vodili 2014. godine. S obzirom na dobnu strukturu zaposlenih, ukidanje dodataka pogodilo bi veći dio radnika, pogotovo one sa srednjom stručnom spremom, čija su primanja smanjena u prošlom naletu. Tada je zbog financijske krize osnovica smanjena 6%, a prestala je isplata regresa, božićnica, jubilarnih naknada i dijela troškova prijevoza. Uz to, prema podacima HSSMS-MT-a, koeficijenti SSS radnika – koji čine 38% sveukupno zaposlenih u zdravstvu – zakidaju radnike u njihovim materijalnim pravima.

Elite upravljaju zdravstvom

Razmatranje promjena olakšava predviđanje događaja i trendova u zdravstvu. Ne treba očekivati da će se nadolazeće promjene uvijek moći eksplicitno povezati s privatizacijom zdravstva, jer njegova neefikasnost već u ovom obliku nekima donosi veliku korist. Kao što kaže Nataša Škaričić: “Pripuštanje privatnih elemenata ne odvija se dakle toliko kroz formalne suštinske izmjene sustava – makar tu ima nekih sitnih primjera – koliko kroz koruptivnost sustava zdravstva. Bojim se da je komocija koju elite uživaju u takvom sustavu jedini razlog zašto se on formalno ne privatizira, barem u nekim dijelovima.” Ipak, neke se vidljive promjene mogu očekivati. Kao što pokazuju prijašnja iskustva, promjena u statusu HZZO-a vodi do promjene opsega zdravstvenog osiguranja, odnosno do smanjivanja broja usluga bez nadoplate, što nužno ograničava dostupnost zdravstvene zaštite nekim društvenim skupinama. Nadalje, predložene izmjene zakona nisu planirane u konzultacijama sa stručnom zajednicom, što navodi na misao da će njihovo donošenje biti u najmanju ruku beskorisno, a možda i štetno za one koje žele regulirati. Konačno, prekid pregovora oko dopuna kolektivnog ugovora u zdravstvu pokazuje da još nije došao kraj rezanju prava radnika u javnom sektoru. Sve to daje naslutiti kako možemo očekivati nove udarce na javni karakter zdravstvenog sustava, što nužno povlači gore uvjete za zdravstvene radnike, ali i za sve korisnike sustava ●



Petrokemija. Kutina Foto: Jovica Drobnijak

# SINDIKALNE VIJESTI: PETROKEMIJA I JADROLINIJA

kutinskog proizvođača s oko 1700 radnika nužno je vratiti se malo u prošlost. Već godinama naime glavni problem tamo predstavlja neopravdano visoka cijena plina, glavne sirovine u procesu nastanka umjetnih gnojiva. Iako je Petrokemija drugi najveći potrošač plina u Hrvatskoj, ona ga INA-i plaća po daleko najvišoj cijeni. Ekstraprofit za INA-u – koji uostalom skupo košta i HEP – tako postaje smrtna prijetnja za opstanak Petrokemije, a tu nepodnošljivu situaciju već treća garnitura hrvatske vlade ne uspijeva valjano razriješiti. Alternativni pak dobavljači plina još uvijek nisu u cijelosti dostupni, iz razloga ugovornih i tehničkih. S druge strane, banke zloupotrebljavaju nedaće kutinske tvornice, jer im je prvenstveni cilj njena privatizacija. Transfer većinskog dijela dionica u privatne ruke nema motiv u boljem poslovanju Petrokemije, kao što standardno tvrde zagovornici privatiziranja. Oni bi se u slučaju tako plemenitih želja mogli jednako gorljivo zauzimati oko smanjenja cijene INA-inog plina, a to ne čine. Banke su međutim zainteresirane da najveća moguća količina dionica završi na burzi, kako bi se makar jednokratno obrnula što veća vrijednost. Financijski sektor nalazi interes gotovo isključivo u špekulativnom prometu, dok samo prometovanje umjetnim gnojivima baš i nije ono što bi ga usrećilo. Petrokemija uobičajeno treba manje ili

lovac u mutnom, a utjecaj radnika na sve to, i ono potom, bio bi posve eliminiran. U nekom izopačenom scenariju vlasnik bi mogao postati čak i netko od dobavljača sirovina te krupnih vjerovnika Petrokemije, sve zbog dugova u koje nije dospjela svojom krivnjom. Zato bi, prije negoli bankovni ucjenjivači postignu cilj, vlada morala stati iza Petrokemije i osigurati joj kreditnu liniju za neometano poslovanje. Bilo da se radi o garanciji u nekoj od privatnih banaka koje su posredstvom fonda već u suvlasničkoj poziciji ili o zadnjoj preostaloj u državnom posjedu, Hrvatskoj poštanskoj banci. Naravno, od vlade ne očekujemo da samostalno donese tako progresivnu odluku. Vijesti koje upravo dopiru u javnost otkrivaju namjeru da se država čim prije odrekne Petrokemije i prepusti je krajnjoj neizvjesnosti. Ne čudi nas to, znamo li da aktivnu politiku ovdje vode prvenstveno banke, a državni funkcionari uglavnom služe njihovu interesu ili im se u najboljem slučaju petljaju u posao tek kad one profiterski upropaste čitave široke skupine građana. Državi će stoga trebati jasan poticaj radnika i sindikata kako bi se oduprla bankovnom diktatu. Još jedna novost koja pristiže ovih dana tiče se upravo toga i predstavlja moguć putokaz: stožeri za obranu Petrokemije i Rafinerije Sisak organiziraju zajedničko krizno djelovanje, kao posljednju branu

da će pomorski dodatak i hranarina pratiti rast troškova života pomoraca, što se nije dogodilo – dodaci su ostali na istoj razini, a od sredine 2012. do siječnja 2013. podneseno je ukupno 96 tužbi za neisplatu pomorskih dodataka za vrijeme godišnjih odmora. SPH je upozoravao i na rastuću tendenciju zapošljavanja radnika na određeno, da bi im se po isteku tri godine, koliko zakonski smije trajati ugovor na određeno na istom radnom mjestu, dao otkaz te ih se ponovno zaposlilo, sve kako bi se izbjeglo sklapanje ugovora na neodređeno. Uza sve nabrojano, sadašnja uprava slijedi trendove brojnih državnih i privatnih firmi pa više od godinu i pol oteže i odgađa sklapanje novog Nacionalnog kolektivnog ugovora za hrvatske pomorce na putničkim brodovima i trajektima, kao i kolektivnog ugovora za radnike na kopnu, koji čine 27% ukupno zaposlenih. Sindikat se protivi i ukidanju dužobalne linije Rijeka – Dubrovnik – Rijeka i reduciranju međunarodne linije Split – Ancona – Split jer prošlogodišnja iskustva govore da za ove linije ima dovoljno interesa. Štoviše, interes i prijevoz su između 2012. i 2013. porasli za 1%. SPH također predlaže stipendiranje učenika i studenata za zvanja koja su neophodna u obavljanju osnovne djelatnosti. U sindikatu smatraju kako bi se rješavanje ovih nagomilanih problema sačuvala radna mjesta i unaprijedilo poslovanje Jadrolinije ● V.B.

Razgovor vodili: Vedrana Bibić i Mario Kikaš

## Upravljanje vodom je prije svega političko pitanje

**S Enesom Čerimagićem (Zelena akcija ) i Tomislavom Domesom (Pravo na grad) razgovarali smo povodom izlaska publikacije *Naša voda proizašle iz rada nekoliko organizacija civilnog sektora. U njoj se analizira postojeće stanje u vodoopskrbi i dostupnosti vode kod nas, ali i upozorava na sve moguće oblike ulaska privatne inicijative u ovaj “komad” zajedničkog dobra***

Publikacija Zelene akcije i partnera *Naša voda* nastala je kao reakcija na reforme koje država provodi u području upravljanja vodnim resursima, vodoopskrbom i infrastrukturom. Česta je percepcija u javnosti da je riječ o promjenama koje su uvjetovane ulaskom Hrvatske u Europsku uniju. O kakvim je mjerama riječ i koje su, zapravo, ovlasti države u ovom sektoru?

E.Č.: U raspravi o sektoru vodoopskrbe i njegovom zakonskom uređenju često se nameće pogrešan stav da EU uvjetuje oblik upravljanja vodoopskrbnim poduzećima. Međutim, EU ne propisuje način upravljanja niti ima ovlasti da primjerice zahtijeva privatizaciju vodoopskrbe. Ipak, Hrvatska se pristupanjem Europskoj uniji obvezala na poštivanje propisanih europskih standarda, kao što su postizanje određenog postotka pročišćavanja otpadnih voda i dostatna pokrivenost kvalitetnom vodoopskrbnom infrastrukturom, što iziskuje velike investicije, a postoje i rokovi dokle se ta obveza mora ispuniti.

T.D.: Moramo uzeti u obzir da se taj veliki infrastrukturni projekt treba dogoditi u uvjetima u kojima se konstantno traži smanjenje javne potrošnje. No ako s jedne strane želimo investirati u javnu infrastrukturu, a s druge želimo trošiti što manje javnog novca i to

smatramo ključnim pokazateljem uspješnosti vlasti, onda se kao jedino logično rješenje nameće ulaganje privatnog kapitala i njegovo sudjelovanje u upravljanju, dakle – privatizacija. Pritom ostaje upitno zašto bi netko želio uložiti

# RAZGOVOR: ZELENA AKCIJA I PRAVO NA GRAD

privatni kapital u javnu vodoopskrbu, odnosno odakle će se naplatiti profit kojeg privatni ulagač mora ostvariti.

Kada se kod nas govori o privatizaciji vodoopskrbe i odvodnje, pod time se uglavnom podrazumijeva isključivo onaj krajnji oblik – prodaja infrastrukture privatnim vlasnicima. Uz takvu definiciju svi kreatori politika vodoopskrbe i odvodnje, sa svih strana političkog spektra, mogu ponosno reći da privatizacije vode u Hrvatskoj nema i da je nikad neće biti. Nasuprot takvom gledanju, mi pod privatizacijom podrazumijevamo uvođenje privatnog profitnog sektora u isporuku javnih usluga. To mogu biti dugoročne koncesije, javno-privatna partnerstva, prodaja manjinskih ili većinskih vlasničkih udjela u vodnim poduzećima i na kraju prodaja same infrastrukture. Dakle riječ je o kontinuumu, a ne o jednostavnoj opreci ili 100% javno ili 100% privatno.

Dodatni je problem koji proizlazi iz reforme vodoopskrbe u Hrvatskoj tzv. “načelo potpunog pokrivanja troškova”, načelo koje očito potiče

iz poslovnog svijeta, a koje se pojavljuje u svim važnijim dokumentima naše vodne politike. Što to znači? To znači da se pružanje usluge vodoopskrbe i odvodnje mora u potpunosti financirati od naknade koju plaćaju korisnici, bez prelijevanja proračunskog novca, odnosno bez preraspodjele dohotka. Jednostavnije rečeno, ovim se načelom kao ideal postavlja potpuno privatno financiranje vodnih usluga. Takav ideal u svojoj krajnjoj konzekvenci dovodi u pitanje osnovnu postavku da je voda javno dobro, nužno za život, i da je osiguranje tekuće vode i odvodnje za sve građane, bez obzira plaćaju li je ili ne, jedna od temeljnih zadaća države.

(pritom se najčešće misli na privatizaciju vodnih izvora, crpljenja same vode), u Hrvatskoj je već prisutna praksa javno-privatnih partnerstava i koncesija u pojedinim područjima. Tako je primjerice u Zagrebu sklopljen koncesijski ugovor s privatnom tvrtkom za pročišćavanje otpadnih voda (nedostupan javnosti) koji je Državni ured za reviziju proglasio štetnim za Grad i njegove građane jer privatnom poduzeću omogućuje dobit od čak 46%. Dakle praksa pokazuje da kad privatiziramo dijelove infrastrukture dobivamo preveliku cijenu vode tj. vodne usluge, što u konačnici znači da ne postoji jednak i adekvatan pristup

takvim odlukama. Primjerice, da u odlučivanju sudjeluju predstavnici lokalne i područne samouprave koji će imati jednako pravo glasa u donošenju odluka u Hrvatskim vodama, ali isto tako da budu prisutni i predstavnici udruga civilnog društva koji se bave zaštitom vode kao resursa i predstavnici sindikata koji se bave zaštitom općeg i javnog dobra, kao i predstavnici Ministarstva, koji bi trebali biti donosioci informiranih odluka.

T.D.: Drugi problem kojeg ističe velik broj ispitanika s kojima smo razgovarali u našem istraživanju proizlazi iz činjenice da se kroz suradnju Hrvatskih voda i lokalnih

odgovorni za upravljanje. E.Č.: Treba napomenuti da nikako ne smijemo upasti u zamku u kojoj se privatizacija predstavlja kao jedan od ravnopravnih modela upravljanja vodnim resursima i njihovom distribucijom. Privatizacija na bilo koji način uopće ne bi trebala biti opcija. Kako je naše istraživanje pokazalo – svugdje je takav “model” doveo do povećanja troškova i neodrživog sustava koji u konačnici dovodi do procesa ili pokreta rekommunalizacije.

**Voda se vraća u javni sektor**

**Spomenuli ste rekommunalizaciju. O kakvim je modelima drugačijeg**



svih tom zajedničkom dobru.

Koja je uloga Hrvatskih voda u ovim reformama? U svojoj publikaciji slikovito ih nazivate “masivnim akterom” i “monopolistom” u sektoru upravljanja vodom, ali i u samoj struci koja se bavi upravljanjem i opskrbbom vodom.

E.Č.: Hrvatske vode prikupljaju sve što se plaća kao naknada za vodu od jedinica lokalne i područne samouprave, dakle od općina, gradova, županija, i onda raspodjeljuju profit prema kriterijima koji nisu sasvim jasni. Istovremeno, Hrvatske vode zbog svoje veličine i značaja okupljaju najveći dio struke u području upravljanja vodom i drže svojevrsni monopol stručnosti. Također, sufinanciraju veliki dio strukturnih projekata. Mislimo da je jedan od velikih problema u Hrvatskim vodama to što su odluke o financiranju velikih projekata podložne raznim lobiranjima i ne provode se transparentno. No isto tako smatramo da se to može promijeniti tako da se uspostavi društveni nadzor nad

vlasti te pripadajućih komunalnih poduzeća često preferiraju predimenzionirani projekti, odnosno projekti temeljeni na procjenama porasta stanovništva koje nisu realne. Za ovo postoje različiti razlozi: od populizma, odnosno potrebe da se biračima pokaže da se rade “velike stvari”, kako bi se lokalni političari održali na vlasti, preko interesa inženjera da izvode velike i impresivne projekte, do korupcije. Sve to dovodi do začaranog kruga u kojem troškove predimenzioniranih investicija nije moguće ni približno pokriti, a impresivni projekti u konačnici proizvode dug kojeg se ne može vraćati. U sljedećem koraku, taj će dug poslužiti kao argument za davanje Hrvatskih voda u koncesiju, te za privatizaciju. Takvu stvar, kada je u pitanju voda, nitko nije spreman javno reći, ali neki primjeri, kao što je pokušaj koncesije autocesta, pokazuju nam da je takav scenarij itekako moguć. Loše upravljanje postaje argument za privatizaciju, a tu privatizaciju – paradoksalno – zagovaraju upravo oni koji su

**pristupa upravljanju vodnim resursima riječ?**

T.D.: Jedan ispravak – rekommunalizacija sama po sebi nije model. Radi se o tome da se vodna poduzeća koja su bila privatizirana ili djelomično privatizirana posvuda u svijetu ponovno vraćaju u javni sektor, jer se pokazalo da je privatizacija dovela do rasta cijene i pada kvalitete usluga te smanjenih investicija u infrastrukturu, pri čemu su privatni investitori izvukli ogroman profit. Nerijetko su te privatizacije u konačnici oštetile javni proračun, tako da se čak i onaj osnovni argument zagovornika privatizacije, vezan za fiskalnu disciplinu, pokazao pogrešnim. U nekim od tih slučajeva rekommunalizacija je praćena novim modelima upravljanja, dok se u drugima vraća stari, birokratski model (koji je i kod nas dominantan) s nekim unapređenjima, što se primjerice dogodilo u Parizu. Drugi smjer koji bih izdvojio je onaj iz Napulja, u kojem se nikad nije dogodila privatizacija, a onda ni rekomu-

**Čerimagić: “Ovom publikacijom se upoznajemo s temom i ulazimo dublje u problematiku kako bismo mogli parirati u raspravi i nametnuti diskurs, jer se odluke o upravljanju javnim dobrima i šire strateške odluke ne bi smjele donositi u kabinetu iza zatvorenih vrata.”**

**Zajedničko dobro i zajedničko djelovanje**

Je li moguće predvidjeti poteze u politici upravljanja vodama u Hrvatskoj i na koji bi način trebao reagirati civilni sektor ako dođe do primjene nekih pogubnih modela koje ste ranije opisali?

T.D.: Ta reforma još traje. Dio je završen (specijalizacija), dio nije (okrupnjavanje), a za dio je posve nejasno je li izvršen, poput već spomenutog “potpunog povrata troškova”. Imali smo konferenciju na kojoj smo razgovarali s ljudima iz Ministarstva poljoprivrede zaduženima za vodno gospodarstvo i pitali ih što znači “potpuni povrat troškova”. Podrazumijeva li on da se sve vezano uz vodu i vodnu infrastrukturu mora financirati iz onoga što građani plaćaju?

Dobili smo odgovor kako se potpuni povrat troškova odnosi samo na troškove pružanja usluge vodoopskrbe, dok se investicije u infrastrukturu i dalje financiraju iz proračuna. Po meni se ovo ne može nazvati potpunim povratom troškova i to je dobro. Međutim, to načelo, ovako nejasno formulirano, ostavlja prostor i za puno radikalnija tumačenja koje bi u nekoj sljedećoj fazi razvoja politika štednje moglo postati aktualno.

E.Č.: Rasprava se dosad vodila isključivo na tehničkoj, stručnoj razini, dok su se ključna politička pitanja izbjegavala. Mi se upoznajemo s temom i ulazimo dublje u problematiku kako bismo mogli parirati u raspravi i nametnuti diskurs, jer se odluke o upravljanju javnim dobrima i šire strateške odluke ne bi smjele donositi u kabinetu iza zatvorenih vrata. U tom će nam procesu ključna biti podrška sindikata i širih društvenih grupa ●

Stefan Treskanica:

## Jer nekoć su bili divovi

**“Karlovačko poduzeće Jugoturbina nije bila tek proizvodna jedinica nego paralelan grad u kojem je rasla i stasala jedna zajednica.”**

Petnaestog siječnja, u zanoćnom maršu, švicarac je opet poskočio: sa 6,39 na 7,4 kune. Uskovitlao se medijski prostor, udruga Franak organizirala konferenciju, premijer Milanović sedirao građane sebi svojstvenom autističkom kurom – uz zaviz Borisa, kućnog prijatelja i direktora HNB-a. Moja susjeda, u naselju Švarča, na jugozapadu Karlovca reagirala je ovako: “Pa jebemu mater, glava me boli! Cijelu noć sam na internetu i pratim tečaj.” Ona i muž i dvoje male djece tu su već šest i pol godina. Stan je tavanski, dograđen, četrdeset kvadrata. Kredit je svemirski, dograđen, 57 tisuća franaka. I raste (glavnica, s oko 280 tisuća na oko 378 tisuća kuna, prema tečaju prije 15. siječnja, sad je to već više od 444 tisuće kuna; i kamata je rasla, ali je snižena – početna 4,30%, najveća 5,60%, trenutna 3,27%; plaća je postojana – 5 tisuća kuna s uračunatim prijevozom). Muž radi od Libije do Njivica ne bi li pomogao da se dug pokrije, u Libiji je jedva ostao živ.

Modernistički projekt

Naselje je radničko, tvorničko – vrtni grad u režiji urbanističkog para Antolić-Halilibrahimov, minijaturno Borovo ili proširena Raša, sa zgradama mahom jednokatnicama položenima prema izvoru svjetlosti. Kolne su staze sekundarne i prate reljef terena, a sve zgrade imaju daljnjski, otvoren pogled na jug-jugoistok (naselje je na brdu). Sama stambena zajednica kapacitirana je na 2000+ duša. Podignuta je početkom pedesetih, paralelno s pogonom Jugoturbine – industrijskim bazenom uz Mrežnicu i Senjsku/Riječku cestu – u duhu općeg modernističkog projekta da se svakom radniku osigura ugodan smještaj i pristao društveni standard. Naselje je tako opremljeno kompletnom infrastrukturom. Vrijedi upozoriti da kompletna infrastruktura, primjerice odvodna (kanalizacijska) mreža, niti danas u nekim dijelovima grada nije riješena kako spada. A bilo je tu i kino, i vrtić, i knjižnica, i restoran/noćni bar, i dva hotela za samce, i dom sindikata, i kuglana, i igralište (dječje, nogometno, rukometno,

košarkaško), i škola sa sportskom dvoranom te niz ostalih uslužnih objekata. U neposrednoj blizini izgrađen je kasnije i karlovački bolnički centar, a u sklopu same tvornice radile su ambulanta, restoran i ekskluzivniji restoran za poslovne sastanke i svečane prigode. Danas u naselju nema niti pola sadržaja koji su nekad egzistirali, a nema niti onog temeljnog nositelja razvoja, ne

# (G)RAD: KARLOVAC

**Osnovica karlovačke strojograđevno-energetske, odnosno metaloprerađivačke industrije bila je prejaka i prežilava – i prekvalitetna – da potpuno propadne nakon devedesetih**

samo Švarče nego i grada/općine i čitave mikroregije, poduzeća kojega su neki zvali mastodontom: “Jugoturbina je nama bila sve. Ne samo stalno radno mjesto i dobra plaća, nego sve”, riječima deda Ivce, ispitivača motora, “dobiti Jugoturbininu zlatnu, ili srebrnu značku, to je bilo čast, to je bilo viteški, razumiješ. To nije bio novac.”

Stambeno pitanje Jugoturbina je – osim tvorničkih/društvenih stanova i matičnoga naselja – rješavala i preko specifične kreditne zadruge. Od 1964. pa do propasti preko stambene zadruge financirana je izgradnja tri i pol tisuće privatnih stanova i kuća (uključivo adaptacije, vikendice itd.). Otplatu tih kredita potpomogla je krajem sedamdesetih i kroz osamdesete inflacija, olakšavši radnicima stjecanje vlastitoga smještaja. Akcija je poduzeta i zato što je broj zaposlenih naglo rastao, na vrhuncu SOUR Jugoturbina zapošljava 10 tisuća ljudi, od toga 6 tisuća bazenskih radnika. Posebna akcija poduzeta je ne bi li se radnicima omogućio

prikladan odmor. Jugoturbina je imala dva privremena odmarališta ograničenih kapaciteta, u Bobovištu na Braču i u Pirovcu, “gdje nam ovi iz Esplanade nisu dali da se kupamo, mi smo bili fabrička sirotinja a oni gospoda, i tad su oni bili gospoda”. Godine 1971. Marko Kljaić, financijski mag i direktor kasnijega Jugoturbininog OUR-a za trgovinu i inženjering, zakupio je povoljan plac na Puntu na Krku i uzeo polog od inženjera i poslovnih partnera koji su ondje bezecirali lokacije za vikendice. Od toga je pologa – budući da se Jugoturbina u spomenuto vrijeme nalazila u problemima s likvidnošću – Kljaić digao kredit za

veliku krizu i osipanje koje sanira tek direktor Mićo Gledić 1963., dvama velikim kreditima, ali nelikvidnost i dalje ostaje i svaki se višak preusmjerava u pogon, na održavanje tekuće proizvodnje i potencijalno financiranje razvoja. U tom kontekstu izgradnja odmarališta i naselja na Puntu zbilja jest bila pothvat.

Važan je Jugoturbinin zalog zajednici i obrazovno-znanstveni aparat koji je u Karlovcu uspostavljen: Školski metalski centar (s integriranim srednjim i višim obrazovanjem strojarsko-metalske i mehatroničke orijentacije, danas Veleučilište) te Institut Jugoturbine. A kretalo

Mome dedu, koji je 40 godina radio u Jugoturbini, a nema ga više, kao ni nje. S.T.



Foto: Alatničari, zbirka Autora

izgradnju radničkog odmarališta sa sređenom infrastrukturom, sportsko-rekreacijskim i uslužnim sadržajima. Zajedno s vikend-kućama Jugoturbinino je naselje na Puntu brojalo tisuću i osamsto ležajeva na 46 tisuća kvadrata priobalnog prostora.

Vunena vremena

Jugoturbininini problemi s likvidnošću uvjetovani su promjenama unutar jugoslavenske privredne politike: tvornica je formirana kao bitna karika u grani brodogradnje, i to vrlo ambiciozno, a da ni kadra ni tehnologije ni sredstava baš nije bilo. Zatim je poludovršena puštena niz tržište, bez uvažavanja činjenice da se radi se o kompleksnim i dugotrajnim proizvodnim ciklusima koji zahtijevaju subvencije i zaštitu ili barem sazrijevanje vlastitih izvora akumulacije. Na sve to nadovezao se uvoz turbina izvana i konkurencija drugih poduzeća unutar Jugoslavije (Litostroj, Uljanik, Treći maj, Split), koja počinju duplati kapacitete i ulaziti u Jugoturbinin proizvodni program. Stečena situacija izaziva

se praktički od nule. Govori prof. emeritus Mirko Butković: “Samo seljaci i neuka raja smo bili, to smo bili, čitaj Krležu. Najvažnije što je taj socijalizam doveo je da smo mi počeli vjerovat’ u vlastite snage, digao nam je samosvijest na strašan nivo, pa evo, ni’ko nije imao pojma kak’ turbina izgleda, a uspjeli smo! Vadili smo – iz literature, izvadili sve što se može, nismo imali para da radimo i isprobavamo velike snage, k’o svjetakma poduzeća. Slušaj, oni imaju tradiciju sto-dvesto godina i financije, uf! A ovdje odleti pa nam sve sruši, ovu sirotinju što imamo. Mi smo morali odmah napraviti’ dobro il’ učiti na greškama, al’ što manjim greškama, razumiješ, proračunati’ i pazit’. Cijelo vrijeme je Jugoturbina tako radila. Alstom je to sad digao na svjetski nivo – konstruiramo za cijeli svijet. Ja sam s te strane ponosan jer smo stvorili ekipu od tisuću kvalitetnih inženjera, ovdje, u Karlovcu.”

Jugoturbina je podignuta u vunenim vremenima, sukoba sa Staljinom i sukoba sa Zapadom, totalne blokade i opće oskudice. Na inicijativu Vece Holjevca locirana

je u Karlovcu. Nakon osnivačko-vojne, pa krizne i sanacijske faze, sedamdesete na osamdesete u znaku su ekspanzije: postrojenje je temeljito obnovljeno i prošireno, a najvažnija investicija jest izgradnja tvornice velikih turbina (današnji Alstom), tvornice plinskih turbina (pod pokroviteljstvom JNA i za potrebe mlaznih motora, s Rolls Royceovom licencom i vlastitim tehnološkim rješenjima) te tvornice za precizno kovanje lopatica. Zadnje dvije ulazile su u svjetski tehnološki vrh po složenosti proizvodnje.

Krajem osamdesetih nastupa nova kriza, propašću sovjetskoga i istočnoeuropskog tržišta na koje

**Švarča je podignuta paralelno s pogonom Jugoturbine – industrijskim bazenom uz Mrežnicu – u duhu općeg modernističkog projekta da se svakom radniku osigura ugodan smještaj i pristao društveni standard**

su se plasirali motori, turbine i pumpe za vojnu industriju, termo-centrale i nuklearne elektrane. Riječ je o proizvodima koji su rađeni uglavnom po zapadnim licencama, ali vrlo kvalitetno, precizno i pouzdano. Primjerice: Jugoturbinin (i Končarov) pomoćni generator u Černobilu preživio je havariju, a i danas radi kao stacionarno postrojenje za proizvodnju struje, dok japanski pomoćni generatori u Fukušimi, primjerice, nisu preživjeli nalet cunamija. Firme-kćeri nekadašnje Jugoturbine i danas egzistiraju na ovoj baštini, loveći Ruse, Ukrajince i Bjeloruse ne bi li popravili štogod od svojih postrojenja u čijem bi remontu (koji bi se trebao provoditi barem svakih 30 godina) onda one sudjelovale. Firme-kćeri se pozivaju na ugovore, aranžmane i stare ljubavi. Jedino što ih više nitko ne prepoznaje iz prve.

Privatizacija i diferencijacija

Godine 1989. Jugoturbina je privatizirana po Markovićevom zakonu – u isto vrijeme njezin bivši direktor i karlovački šef Milan Pavić, za kojega je ovo poduzeće

doživjelo najveću ekspanziju, predsjednik je Privredne komore Jugoslavije – 1990. dolazi do stečaja (ili najave stečaja) najvećih sastavnica pa je skupština složenog poduzeća (dioničkog društva) likvidirala firmu, što je sudski potvrđeno 1992. S 1990. na 1991. dolazi do masovnih otkaza. Rat i nacionalna diferencijacija progutali su radničko nezadovoljstvo, značajniji otpor i sindikalna akcija zabilježeni su jedino u Motorima (današnji Adriadiesel).

Među najvažnijim Jugoturbininim OUR-ima bio je Institut: tu su se donosile odluke o razvoju, koncipirao ustroj, kalibrirale inovacije, povezivala proizvodnja

koje se i danas proizvode. U sferi pumpne konstrukcije i proizvodnje značajan je izvoz iz zemlje Bliskoga istoka, a Jugoturbina je kompletno opremila i projektirala stotinu i dvadeset farmi u Bosni. Još u doba vojne uprave, kad se tvornica zvala Edvard Kardelj, “dobila je narudžbe iz Turske za isporuku 700 diesel agregata za navodnjavanje. Centrifugalna sisaljka, proizvod tvornice, daje u minuti 800 litara vode na visinu od 25 metara, čime se mogu navodnjavati prilično velike parcele zemlje”. Danas je u Hrvatskoj, kaže Opća enciklopedija, navodnjeno “manje od 1% ukupnih poljoprivrednih površina”. Iz ekološkog programa Jugoturbina je, među ostalim, proizvodila biolagune za pročišćavanje komunalnih otpadnih voda (prva u Jugoslaviji), proizvode za pročišćavanje brodskih otpadnih voda itd.

Prežilava da potpuno propadne

Osnovica karlovačke strojograđevno-energetske, odnosno metaloprerađivačke industrije bila je prejaka i prežilava – i prekvalitetna – da potpuno propadne. Danas u bazenu – s izmještenim postrojenjima Contala/Alatnice te Tvornice turbina Karlovac – ima blizu dvije tisuće radnika, od čega manji dio otpada na novodobne radnje kao što su proizvodnja šatora, auto-salon i trgovački centar. Jezgra bazena firma je Alstom, bivša Tvornica parnih turbina, od 1991. ABB. S tristotinjak radnika i blizu bankrota 2001. Alstom je pod rukovodstvom

Damira Vranića došao do njih 850 danas, uredno posluje, surađuje s Veleučilištem, stipendira i nudi posao mladim inženjerima. Dominanta je karlovačkog Alstoma na intelektualnoj proizvodnji (konstrukciji), odnosno jeftinijoj intelektualnoj radnoj snazi nego u zapadnoeuropskim pogonima firme-matice. Sam Vranić radio je dvije godine vani, vratio se, kaže, zbog djeteta: “Došavši natrag u karlovački Alstom 2001. godine zatekao sam u tvornici teška vremena – praktički je bankrotirala, i mnogo se toga promijenilo, pa se nisam mogao vratiti na svoje staro mjesto, niti na neko slično, primjerice mjesto voditelja ili izvršitelja. Tako sam završio u prodaji, što se uskoro pokazalo sretnom okolnošću jer sam kao order manager radio s ljudima iz međunarodnog

okruženja s kojima sam se povezao tijekom prethodne dvije godine, za vrijeme rada u Švicarskoj. Upravo zahvaljujući tim vezama dogovorili smo nove, profitabilne ugovore s kojima je tvornica isplivala iz bankrota te opstala.” O periodu propasti govori ovako: “Vrlo dobro se sjećam tog perioda jer smo s 1200 zaposlenih “srezani” na 300. Bilo je to 1991. godine. Imao sam sreću da sam ostao na poslu, ne iz tog razloga što sam bio jaki inženjer, već zato što sam se bavio tada rijetkim poslom, jer je malo ljudi znalo programirati numeričke strojeve.” Kasnije je Vranić poslan u Italiju da sanira tamošnju podružnicu, koja je potom stavljena pod karlovačku kapu. Francuska matica Alstoma (sa svim filijalama) kupljena je nedavno od strane General Electrica i upitno je što slijedi: 2015. je godina restrukturiranja, a odluke se donose negdje drugdje.

Ili, riječima karlovačkog direktora: “Jednostavnim riječima rečeno, trebali bi se širiti i graditi nove proizvodne pogone. No zadrž, dok se sve u korporaciji ne definira, o tome ne možemo razmišljati.” Jedna od firmi u bazenu bavi se isključivo remontom, a remont, odnosno uživanje stare slave, dvadeset i pet godina nakon, i dalje je važan, ako ne i jedini segment Jugoturbininih nasljednica. Najteže od bazenskih postrojenja stoje Motori, nekadašnji div, danas jedva sjena. Motori (Adriadiesel) su pod governmanom familije Končar i u kompleksnoj dužničko-vlasničkoj situaciji, a radnici igraju dugogodišnji slalom između otkaza i neisplaćenih plaća.

Drugi, brzorastući krak karlovačke metaloprerađivačke industrije vezan je za tvornicu pištolja HS Produkt, koja je s 80 radnika iz 2000. skočila na njih dvije tisuće danas. Iako je HS druga priča, i iako tu bitniju ulogu igraju Ministarstvo obrane, RH Alan i ratno streljačko iskustvo, postoji poveznica: suvlasnik Marko Vuković ponikao je na Jugoturbininou školi, a prvo radno mjesto bilo mu je u Motorima, gdje je “puno naučio od drugih inženjera, jer za razliku od danas, tada su se znanja nesebično prenosila na mlađe generacije”. U Karlovcu su preživjele dvije industrijske grane: metaloprerađivačka i prehrambena, i to još ovaj grad drži daleko od sudbine Siska. Jer nekoć su bili divovi ●

Igor Lasić:

## “Naše autoceste” spojile su sindikate i udruge

### Sa sudionicima kampanje Naše autoceste razgovaramo o iskustvima zajedničke borbe sindikata i organizacija civilnog društva protiv monetizacije autocesta, ali i budućnosti ovog novog modela savezništva u političkom polju

Kampanja protiv monetizacije autocesta jesenas nije rezultirala samo neposrednim uspjehom u vidu prikupljenih oko 530 tisuća potpisa za referendum, nego i jednom iznimnom organizacijskom i komunikacijskom novosti. Kao nikad ranije – barem ne u tolikoj mjeri – uspostavljen je tada naime bitno drukčiji medij ili okvir za povezivanje i djelovanje sindikata i nevladinih udruga. Takav model pokazat će se po efikasnosti i fleksibilnosti možda i presudnim u situaciji koja je zahtijevala koordinaciju niza subjekata uključenih u konkretnu akciju. No ono što nas danas posebno zanima jest pitanje kako se iskustvo iz te prakse može primijeniti na daljnju političku borbu zaštite i unapređenja radničkih i socijalnih prava i općenito društvenog interesa.

Za potrebu takvog osvrta-prema-budućnosti ova redakcija obratila se nekolicini izravnih sudionika u spomenutoj kampanji, i to s obje navedene strane, sindikalne i udrugaške. Na početku je bilo nužno prepoznati i shvatiti odvojene zadane okvire u kojima djeluju te dvije strukture. Jer, kad promatramo sindikate odvojeno, vidjet ćemo da se njihov potencijal najčešće iscrpljuje kroz jalove pregovore u formi tzv. socijalnog partnerstva, koje je ionako osmišljeno da služi interesu elite. Također, same udruge civilnog društva uvučene su odavno u sličnu igru kontroliranja političkog utjecaja ograničavanjem njihova djelokruga na zalaganje oko svih ljudskih prava izuzev radničkih. Ali živa društvena stvarnost poigrala se diktatom i ponudila nam novi izazovan kontekst: jedan sindikat prepoznao je svoju funkciju u obrani šireg javnog dobra, a na tragu redovne zaštite vlastitog mu članstva, dok su se udruge naše pozvanima da priskoče tom sindikatu upomoć i nastavak borbe artikuliraju zajednički. Ovdje stoga možemo govoriti o historijskom probouju jedne barijere i o iskoraku u novoosvojeni demokratski prostor koji su dosad uzurpirale političke stranke. Možemo

zaključiti da one nisu valjano predstavljale narodni interes, pa je do pomaka došlo tek združivanjem sindikata i nevladinih organizacija. A prije negoli riječ damo sugovornicima, evo i nekoliko generalija same akcije u kojoj

# TEMAT: SURADNJA SINDIKATA I UDRUGA

## Politički kapital stečen u kampanji protiv monetizacije autocesta ima dogledan rok upotrebe i lako se može kompromitirati u slučaju nepropisnog korištenja

je oko 2100 volontera odradilo približno 19 tisuća radnih sati na oko 250 štandova za potpisivanje širom zemlje. Inicijativu Ne damo naše autoceste! pokrenuli su Nezavisni cestarski sindikat i Sindikat radnika hrvatskih cesta i autocesta, uz sedam organizacija civilnog društva (Mreža mladih Hrvatske, Pravo na grad, Zelena akcija, GONG, Centar za mirovne studije, Savez udruga Klubtura, Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju) te pet sindikalnih središnjica (NHS, SSSH, MHS, HURS, URSH).

**Demokratizacija upravljanja zajedničkim dobrima**

“Sve do ove akcije suradnja organizacija civilnog društva i sindikata bila je uglavnom

sporadična, često ograničenog karaktera u sklopu pojedinačnih projekata ili događanja”, rekla nam je Marija Hanževački, glavna tajnica Nezavisnih hrvatskih sindikata. Ona pritom naglašava da je u akciji prikupljanja potpisa za referendum intenzivno surađivala s aktivistima više udruga, koje su pokazale posvećenost realizaciji prepoznatoga zajedničkog višeg cilja i interesa. Povezivanje dvaju vanstranačkih žarišta političkog djelovanja, smatra Katarina Pavić, koordinatorica Saveza udruga Klubtura, otvaranje je potcijalala za ubrzavanje društvenih i političkih zbivanja koja su usmjerena na stvarnu demokratizaciju upravljanja

tako da gotovo onemogućava ikakvu značajniju akciju, a nevladine su organizacije u svom djelovanju znatno manje sputane legislativom”, objašnjava Matić. “S druge pak strane”, dodaje on, “sindikati mogu puno slobodnije i ‘opuštenije’ raspolagati solidnim finacijskim sredstvima, dok udruge civilnog društva na raspolaganju imaju uglavnom sredstva iz odobrenih projekata, tj. poprilično strogo namjenska sredstva.” Anđelko Kasunić, predsjednik podružnice Hrvatskih autocesta u Nezavisnom cestarskom sindikatu istaknuo je da se NCS već par godina bavi raznim ljudskim pravima na svim poljima, pa i onima izvan

**U kampanji sindikata i udruga sudjelovalo je 2100 volontera odradivši približno 19 tisuća radnih sati na oko 250 štandova za potpisivanje širom zemlje**

zajedničkim dobrima i javnim institucijama. “Gledano iz unutrašnje dinamike ove suradnje, došlo je do krupnog pomaka u shvaćanju vlastite uloge i društvenog značaja civilnog društva”, mišljenja je Pavić, “kao što je došlo i do promjena u metodologiji djelovanja i udruga i sindikata, za koje možemo zaključiti da su u odnosu na prethodna razdoblja istupili iz utvrđenih programskih niša i obrazaca djelovanja kojima su ranije bili vođeni.” Goran Matić, aktivist i koordinator prikupljanja potpisa u Istri te član medijske platforme za teoriju i praksu društvenih promjena Pilula, drži kako se radi o uspjehu pogotovo uzmemo li u obzir da se u slučaju dotične suradnje ne radi tek o pukom broju resursa i sredstava. Radi se i o razmjeni iskustava te nadopunjavanju dvaju često komplementarnih oblika organizacije, i to na način koji smjera zaobilaznju ograničenja i nedostataka pojedinačnih modela. “Sindikati, na primjer, prisiljeni su djelovati unutar jednog vrlo rigidnog zakonskog okvira, nimalo slučajno postavljenog

osnovnog djelokruga sindikata. “Suradnja s udrugama civilnog društva predstavlja logičan slijed toga djelovanja. Suradnjom s udrugama sindikati dobivaju na širini polja svog djelovanja, dok udruge dobivaju infrastrukturu, ljude koji mogu odraditi neki posao na području čitave Hrvatske. A jedni bez drugih neće postati ni ostati značajan faktor u kreiranju političkih zbivanja, baš kao niti u daljnjoj kontroli tih politika”, rekao nam je Kasunić. Iz perspektive Mreže mladih Hrvatske, suradnja sa sindikatima nije novost, već je odranije bila zasnovana na sasvim određenim pitanjima. Predsjednik tog saveza udruga, Marko Boko, svjedoči kako bi do nedavne vrlo uočljive i uspješne suradnje oko autocesta teško i došlo da nije bilo ranijih korisnih povezivanja na drugim, općenito manje vidljivim slučajevima: “Riječ je u prvom redu o velikom potencijalu u području politika zapošljavanja, posebice u slučaju mladih, odnosno organizacija mladih i za mlade te sindikata, kao i sindikalnih sekcija mladih.” Također, prema njegovim je

riječima posrijedi suradnja koja se ne zasniva samo na sadržajnoj razini, odnosno produkciji određenih pozicija i prijedloga, već je značajna i kvalitetna i na tzv. zagovaračkoj razini. S druge strane, Boko smatra kako još ne postoje potpunije izgrađeni uvjeti za stalniji i snažniji oblik suradnje, jer se ona zasad uglavnom bazira na ad hoc aktivnostima, s izuzetkom nekih individualnih i nemasovnih primjera kvalitetne i kontinuirane suradnje civilnih organizacija i sindikata.

**Teškoće neoliberalnog konteksta**

Ali, posvetimo još nešto dodatne pažnje suštini zajedničke borbe dostupnih te iskoristivih

**Marija Hanževački (NHS): “Možemo imati različite stavove o raznim pitanjima, ali tad je važno da se međusobno ne sukobljavamo, da ne idemo jedni protiv drugih, jer to uvijek ide na ruku ‘trećima’.”**

institucija društva, dakle smislu njihova povezivanja i ustrajanja na suradnji. O tome Marija Hanževački kaže kako se u cijelome svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, promiče neoliberalna ideologija koja uz otimačinu javnih dobara za jedan od glavnih ciljeva ima pretvaranje radnika i građanina u izoliranu individuu. To znači u pojedinca bez povezanosti s bilo kakvim organiziranim političkim skupinama i bez utjecaja na javne politike. “To je vidljivo već iz izmjena radnog zakonodavstva”, tumači ona, “u kojima se na sve moguće načine pokušava ograničiti djelovanje sindikata te se otvaraju novi oblici zapošljavanja u kojima radnik nema sigurnosti. Uz njih se svako učlanjivanje u sindikate koje bi radniku donijelo zaštitu i bolja prava sankcionira tako da mu se ne produžuje ugovor o radu i više ga se ni na koji način ne angažira.” Hanževački nam je napomenula da se u praksi sve više promiču mali poduzetnički posrednici za *outsourcing* rada u korist kapitala i na štetu radništva, protiv čega su se donedavno borili gotovo isključivo sindikati. Njih se zbog toga u novije doba sve žešće

dezavuiru i ocrnjuje, a s takvom su se reakcijom već počele suočavati i one organizacije civilnog društva koje su u svom djelovanju ugrozile pozicije političkih elita i krupnog kapitala, pa im je oslonac u sindikatima svakako dobrodošao. Pozicije i mogućnosti, više je nego očigledno, moraju se intenzivnije nadopunjavati; Anđelko Kasunić tako primjećuje da i sindikati predstavljaju dosta krutu strukturu, ponajprije uslijed zakonskog ograničenja djelovanja za zaštitu prava svog članstva. “O svojim članovima sindikati i ovisе”, kaže Kasunić opisujući okoštale sindikalne krugove, “pa im vodstva često spadaju u stariju populaciju i nisu spremna širiti polje svog

horizontu otvaraju se potencijali za razvoj šire koalicije društvenih protagonista koji za cilj imaju zaštitu i omogućavanje javne kontrole nad zajedničkim dobrima, kao i transformaciju upravljanja javnim institucijama prema modelima koji su uključivi i demokratični”, rekla je Pavić.

**Međuorganizacijska pripomoć**

Naši sugovornici registriraju otprilike slične i kritične i obećavajuće momente, pa i Goran Matić u tom kontekstu prepoznaje nove mogućnosti za unapređenje kooperacije. Po njemu, a jer su u pravilu dinamičnije i “mlade”, udruge civilnog društva mogu sindikatima pripomoći – kroz



stalni odnos, ne tek povremeni – već u području novih tehnologija i medija te različitih metoda organizacije ili strategija socijalnog marketinga. “Mimo toga bi vjerojatno, i to govoreći prvenstveno o lokalnoj situaciji koju najbolje poznajem”, riječi su ovog aktivista iz Pule, “glavna mana bila količina i koncentracija taština u jednom socijalnom forumu na, primjerice, zajedničkoj mejling-listi većeg broja aktivista i sindikalaca, uz naravno neizbježna razmimoilaženja interesa i vizija tih ipak različitih društvenih skupina.” Da suradnja neće uvijek biti moguća ni laka, a niti ostvariva po svim pitanjima, smatra Marija Hanževački. “Zato je ne treba forsirati unaprijed i pod svaku cijenu. Možemo imati, kao što i imamo, različite stavove i promišljanja o raznim pitanjima, ali tad je važno da se međusobno ne sukobljavamo, da ne idemo jedni protiv drugih, jer to uvijek ide na ruku ‘trećima’. Važno je da te naše različitosti prepoznajemo i da se upravo kao takvi međusobno uvažavamo, pa ćemo zajedno naći i nove prostore za suradnju”, rekla

nam je glavna tajnica NHS-a. Pogleda uprtog u poslovično bolje sutra, na ovome mjestu zadržat ćemo dozu opreza kao neku vrstu osigurača pred zajedničkim iskustvenjima koja neizbježno čekaju sindikate i udruge. Politički kapital stečen u kampanji protiv monetizacije autocesta ima dogledan rok upotrebe i lako se može kompromitirati u slučaju nepropisnog korištenja. Umjesto rezimea treba reći da ga se u svakom slučaju mora brižno njegovati i u onim nezahvalnim, pospanim i varljivim razdobljima između velikih i atraktivnih operacija kao što je bila inicijativa Ne damo naše autoceste! Zbog toga ćemo za kraj upozoriti i

Petra Ivšić

## Nužna reakcija Vlade u Rafineriji Sisak

**“Saga koje se odigrava u Sisku oko zatvaranja Rafinerije nafte Sisak kulminacija je procesa pretvorbe i privatizacije koji su potpuno devastirali ovaj grad.”**

Nekoliko puta viđen scenarij drastičnog pada industrijske proizvodnje, gašenja poduzeća i gubitka radnih mjesta zahvatio je sve veće industrijske gradove, a Sisak tu nije iznimka. U samom je Sisku tijekom tranzicijskog perioda poharano nekoliko desetaka firmi. Preračunavši to u broj radnih mjesta dolazimo do brojke od nekoliko desetaka tisuća radnika i radnica koji su ostali bez posla i čija su radna mjesta, zajedno s proizvodnim procesom, zauvijek izgubljena. Rafinerija nafte Sisak zapošljava najveći broj radnika u Sisku, njih 800. Ipak, ako se ostvari plan INA-inog strateškog partnera MOL-a, te se zatvore pogoni za preradu nafte, ta će se brojka po svemu sudeći prepoloviti, a rafinerija će funkcionirati samo kao distribucijski centar i skladišni prostor.

**Od Shellovog do MOL-ovog skladišta**

Ironijom sudbine, Rafinerija nafte Sisak razvila se iz Shellovih skladišta koja su postavljena na području današnje rafinerije još 1923. godine. Nafta se u Sisku počinje prerađivati 1940. godine, a rafinerija tada preraduje 96 tisuća tona nafte godišnje. U Jugoslaviji je, pedesetih godina, kao sirovina dominirala iračka nafta, no nakon što je 1960. izgrađen naftovod Stružec – Sisak prednost dobiva nafta sa slavonkih i moslavačkih polja. Nije naodmet spomenuti da Rafinerija nafte Sisak 1964. godine prva u državi uspijeva preraditi više od milijun tona nafte. Stalna izgradnja novih postrojenja dovesti će do tehnološkog vrhunca u osamdesetim godinama prošlog stoljeća, uz sposobnost prerade 6,7 milijuna tona nafte. Također, u razdoblju od 1980. do 1990. godine INA je najveće poduzeće u SFRJ. Zapošljava oko 32 tisuće radnika, a ukupni ostvareni prihod 1990. godine činio je deset posto sveukupnog gospodarstva Hrvatske. Povoljan geostrateški i prometni položaj Siska omogućio je rafineriji i drugim firmama uspješno dugogodišnje poslovanje. No godišnja prerada nafte u Rafineriji nafte Sisak posljednjih nekoliko godina varira između pola

milijuna i 600 tisuća tona godišnje. Do većeg pada proizvodnje i smanjenja prerade započinje kada Vlada RH, u potrazi za strateškim partnerom, 2003. godine potpisuje ugovor s mađarskim MOL-om, koji otkupljuje početni paket od 25% dionica. HDZ-ova Vlada u nizu je kriminalnih i sumnjivih poslova prvo u listopadu 2008. prodala dodatnih 22,15% dionica MOL-u, a potom 2009. MOL-u predala i upravljačka prava nad INA-om. Ugovorom iz 2003. godine MOL se obvezao poštovati i održavati strateške ciljeve INA-e kroz nastavak njezina razvoja i istraživanja, te podržavati razvoj i obnovu INA-inih rafinerija u Sisku i Rijeci. No to se, kao što danas svjedočimo, nije dogodilo. Kroz godine suvlasništva MOL je odgađao obnovu i modernizaciju pogona.

Prema riječima Igora Pešuna, radnika i člana novoosnovanog stožera za obranu rafinerije: “Do cjelovite modernizacije pogona nije došlo jer MOL-u nije bilo u interesu imati rafinerije u RH, njihov jedini cilj je prodor na tradicionalna INA-ina tržišta. MOL je u tome uvijek imao podršku hrvatskih političkih elita. Uostalom, postoji pravomoćna presuda koja potkrepljuje navedene tvrdnje.” Naime, kako je modernizacija naočigled tekla usporeno, radnici su snjnjali u sporazum INA-e i MOL-a iz 2003. godine. Izgradnjom tri postrojenja od 2006. do 2011. godine (Claus, HDS-FCC benzina i Izomerizacija) na neko je vrijeme umiren bunt radništva jer se smatralo da je to ulaganje u budućnost rada.

**Stožer za opstanak u nekad industrijskom gradu**

U periodu od potpisivanja ugovora 2003. pa sve do danas odvijale su se zakulisne igre hrvatske države, INA-e i MOL-a, koje su naposljetku dovele rafineriju pred gotov čin, a radnicima nije ostalo drugo nego dignuti bunu u zadnji čas. Upravni je odbor INA-e utjesen 2014. obznanio javnosti da se sisačka rafinerija treba zatvoriti zbog gubitaka koje navodno gomila još od 2008. godine. Ideja iznesena na sjednicama upravnog odbora predvjdjela je restrukturiranje

Rafinerije nafte Sisak u logističko-distributivni centar, uz značajne promjene u strukturi kadra. Stožer za obranu RNS, sastavljen od radnika rafinerije i braniteljskih udruga koje djeluju u RNS i svih rafinerijskih sindikata – SING-a, EKN-a i INASŠ-a, tijekom prošle godine pokrenuo je niz akcija. Pritom u stožeru ne zaboravljaju naglasiti da sindikalno-braniteljske središnje logistički podržavaju rad stožera, a pritom se ne miješaju u njegov rad. Jedna od uspješnijih akcija koju je organizirao ovaj stožer, početkom listopada 2014., bila je mirni prosvjed u Sisku pod geslom “Ne damo rafineriju, ne damo INA-u”, na kojem je, među ostalim, naglašeno da rafinerija

ukazuju na namjeru zatvaranja RNS bez odluke o zatvaranju. Također, bitno je istaknuti da bez novca za operativne troškove nije moguće normalno funkcioniranje firme i održavanje hladnog pogona. Zato smo i izašli u medije i najavili daljnje akcije. Neću vam govoriti koje su, ali mogu se očekivati svi oblici građanskog, radničkog i sindikalnog djelovanja te industrijskih akcija.” U rafineriji je 101 radnik dobio ponudu odlaska uz otpremninu, što ukazuje da je započeo plan zatvaranja te da uprava INA-e nastavlja praksu obmane javnosti služeći se neprimjerenim sredstvima utjerivanja straha među radnike.

# U FOKUSU: SISAK; MJERE ŠTEDNJE U SRBIJI

**Nužna podrška lokalne i državne vlasti**

**Pešun: “Neću vam govoriti koje su naše buduće akcije, ali mogu se očekivati svi oblici građanskog, radničkog i sindikalnog djelovanja te industrijskih akcija.”**

mora opstati. Na prosvjedu se okupilo dvije tisuće ljudi. Međutim, sve te akcije nisu puno pomogle u izbjegavanju situacije u kojoj se rafinerija našla početkom 2015. godine. Sredinom siječnja obustavljena je prerada nafte, uz službeno priopćenje i objašnjenje građani te je na kraju diskusije došlo do svojevrsnog konsenzusa. Struka, radnici i lokalni političari složno su istaknuli da Vlada RH mora zaštititi interese radnika i građana Siska u sporu s MOL-om. Sisački radnici će učiniti sve u svojoj moći da spriječe zatvaranje rafinerije, ali trebat će im podrška lokalne i državne vlasti kako bi se izvršio pritisak ili sudskim putem ispravio katastrofalan sporazum čije će posljedice građani Siska osjećati još godinama nakon rješanja spora ●

Vladimir Simović

## Srbija na bubnju

**Mere štednje, novi Zakon o radu, privlačenje stranih investicija i privatizacija, najzastupljeniji su termini kojima se baratalo u Srbiji u 2014. godini. Ono što očekujemo u 2015. je nastavak stezanja kaiša**

Srbija je zemlja u kojoj su se na vlasti u posljednjih 25 godina smenjivale sve iole relevantne političke partije. Nezaposlenost i spoljni dug rastu, a standard, plate i penzije opadaju. Bruto društveni proizvod (BDP) nije ni blizu nivoa s kraja 1980-ih godina. Slično je i sa industrijskom proizvodnjom koja je desetkovana. Nemogućnost da se sopstvenom proizvodnjom namiri unutrašnje tržište dovela je do pojačanog uvoza i

privrede delom je posledica sankcija i ratova iz 1990-ih godina. Ipak, važan uticaj na aktuelno stanje ima privatizacija koja se u najvećem delu odigrala nakon 2000. godine. Čitav proces sveo se na rasprodaju kolektivne imovine čime je država u velikoj meri izgubila efektivnu kontrolu nad ekonomijom. Preduzeća su često otkupljivana ne da bi se u njima pokrenula proizvodnja, već da bi se rasprodale zalihe, nekretnine i

**Zakonskim odredbama se isprva nije zahtevala provera imovine kupaca, pa se dešavalo da privatizacija preduzeća služi čistom pranju novca**



Sisačka rafinerija Foto: Donatus

visokog spoljnotrgovinskog deficita. Spoljni dug prevazilazi 80% BDP-a, a izvoz jedva da prebacuje 30% BDP-a. Prosečna plata kreće se oko 350 evra, a prosečna penzija oko 200 evra. Za namirivanje prosečne potrošačke korpe tokom jednog meseca, sudeći po zvaničnim statistikama, potrebno je nešto preko 550 evra, dok neka istraživanja pokazuju da je za iole pristojan život četvoročlane porodice potrebno i celih 1 200 evra mesečno. Nezaposlenost je tokom protekle godine, sudeći po zvaničnim republičkim statistikama, smanjena sa više od 20% na oko 17%. Naizgled veliki uspeh. Ipak, u pitanju je statistička gimnastika. Naime, po novim računicama svaka osoba koja je radila makar i jedan dan u toku meseca ne računa se u kategoriju nezaposlenih. Stoga je zarad preciznosti bolje pogled baciti na broj formalno zaposlenih, koji je iz godine u godinu sve manji. Tokom 2014. on je pao ispod 1,7 miliona, od oko 2,4 miliona radno sposobnih stanovnika.

**Operacija uspela, pacijent umro**

Potpuna devastacija domaće

ostala imovina. Mali broj firmi je nastavio sa radom, a procenjuje se da se na račun privatizacije u državnu kasu od 2001. godine do danas slilo između 3,5 i 5 milijardi evra. Poređenja radi, ova suma približno je jednaka sumi koju u okviru jedne godine pošalju ljudi koji rade u inostranstvu i novčano pomažu svoje roduke koji su ostali u Srbiji. Isprva zakonske odredbe nisu zahtevale proveru imovine kupaca, pa se dešavalo da privatizacija pojedinih preduzeća posluži isključivo pranju kriminalom stečenog novca. Agencija za borbu protiv korupcije je u “sporne” uvrstila i privatizaciju železare u Smederevu, prodate američkoj kompaniji U.S. Steel neposrednom pogodbom sa državom, a javnosti još uvek nije predloženo ugovor potpisan sad već davne 2008. godine sa italijanskom kompanijom FIAT, kojim je prodato 67% vlasništva kragujevačke Zastave. U “sporne” privatizacije mogli bismo ubrojati i prodaju Naftne industrije Srbije (NIS) ruskom Gaspromu. Većinski paket akcija prodat je za 400 miliona evra, iako je vrednost NIS-a procenjivana i na

cele 2 milijarde evra. Uz to, država od Gasproma naplaćuje rudnu rentu u iznosu od svega 3%, što je sedam puta manja stopa u odnosu na onu koja se naplaćuje u Rusiji.

**Balon od investicija**

S obzirom na stanje koje ograničava mogućnosti u podsticanju ekonomskog razvoja, ako želi da podigne BDP, podigne uvoz i smanji spoljnotrgovinski deficit, država je sada prinudena da privlači strani kapital. Često se može čuti kako je Srbija “rekorder regiona po privlačenju investicija”. Pored sporadičnih aranžmana, kakav je ugovoren sa Gaspromom, važnu ulogu igra i sistem direktnog subvencionisanja. Kompanije su dobijale i po 10.000 evra za

**Izmenama Zakona o radu položaj radnika i radnica dodatno je učinjen nesigurnim, a sindikalno organizovanje gotovo obesmišljeno**

**Dole je bolje?!**

Zarad “poboljšanja poslovnog ambijenta” letos je uveden i novi Zakon o radu, bez prethodne javne rasprave i uz oštro protivljenje sindikata. Nova pravna regulativa omogućava lakše otpuštanje, čime bi, paradoksalno, trebalo da se podstakne zapošljavanje. Naravno, trebalo bi da bude jasno da nijedan zakon, sam po sebi, ne može dovesti do zapošljavanja. Izmenama Zakona o radu položaj radnika i radnica dodatno je učinjen nesigurnim, a sindikalno organizovanje gotovo obesmišljeno. Dodatni pritisak na stanovništvo izvršen je u devetom mesecu kada je izglasan najnoviji paket mera štednje. Plate i penzije smanjene su za 10%. No “reformama” aktuelne Vlade ovde nije kraj. Očekuje se i sklapanje sporazuma sa Međunarodnim monetarnim fondom, koji je podržao aktivnosti vlasti u Srbiji a koji će zahtevati nastavak “fiskalne konsolidacije”, odnosno nastavak mera štednje.

Pred sam kraj 2014. Srbiju je potresla afera sa reklamom koju je na američkom kanalu CNN plasirala Privredna komora Srbije. Na toj reklam i Srbija se nudi kao povoljno mesto za investiranje, uz opasku da raspoložemo visokokvalifikovanom, a jeftinom radnom snagom. U jednom intervjuu aktuelni premijer, Aleksandar Vučić, ovaj skandal pokušao je ublažiti time što je sugerisao da su ljudi iz Privredne komore hteli da kažu kako je naša radnička klasa “konkurentna”, samo su to rekli na “nespretan način”. Ne, rekli su zapravo ono što je istina. Naše države su, u trenutku kada se kapital slobodno kreće planetom, prinudene da ga privlače na sve načine, međusobno se takmičeći i nudeći mu najpogodnije uslove. Rečima kanadskog ekonomiste Majkla Lebovica, biti konkurentan danas znači uništiti sindikate, ukloniti sistem socijalne zaštite, smanjiti očekivanja i prinuditi ljude da rade više za manje. Skupa smo u trii ka dnu čiji deo smo nevoljno postali. U pitanju je trka u snižavanju životnih standarda i kraj joj se ne nazire. Dno je zapravo postavljeno onde gde ćemo zajedno reći – dosta! ●

## Radnici u turskom zdravstvu među najslabije organiziranim

Prošlo je više od pedeset dana otkako bivši radnici sveučilišne bolnice Maltepe u Istanbulu prosvjeduju ispred svog stožera tražeći upravu bolnice da ih vrati na posao. Početkom prosinca 2014. otpušteno je 98 radnika, od kojih je većina činila nezdravstveno osoblje. Otkaze je uprava bolnice argumentirala "slabim radnim učinkom", koristeći jedan od zakonodavnih izraza koji često prikriva kršenje temeljnih radničkih prava. Ubrzo se doznalo da je pravi razlog otpuštanja učlanjenje radnika u sindikat koji pripada središnjici progresivnih sindikata Turske (DİSK). Potreba za sindikalnim organiziranjem nastupila je uslijed dugotrajnih, ali neuspješnih napora radnika da izbore povećanje minimalne nadnice i kraće radno vrijeme. Na prve je sindikalne zahtjeve uprava bolnice rezolutno odgovorila otkazima i angažmanom "vanjskih pružatelja usluga", odnosno firmi s agencijskim radnicima koji, prema riječima otpuštenih, ne zadovoljavaju standarde stručne spreme nužne za obavljanje takvog posla. Otpušteni su radnici, s druge strane, odgovorili pedesetodnevnom prosvjedom ispred bolnice i sudskom tužbom protiv njezine uprave.

Praksa rješavanja ovakvih sporova u Turskoj u pravilu nije naklonjena radnicima. Uzroke treba tražiti u sudovima koji podilaze poslodavcima i usporevaju procesuiranje sporova koji znaju potrajati i do dvije godine. No češće je slučaj da poslodavci koriste sva dostupna sredstva kako bi dokinuli kolektivne ugovore i ostvarivanje prava na članstvo u sindikatu. Nejasne definicije sektora djelatnosti unutar kojih neki sindikat smije ostvariti članstvo često pogađaju upravo radnike nezdravstvenog osoblja. Drugim riječima, poslodavac može osporiti sindikatu zdravstva da učlani nezdravstveno osoblje jer ono pripada sektoru javnih, a ne zdravstvenih djelatnosti.

Prema posljednjim statistikama turskog ministarstva rada i socijalne skrbi za siječanj 2015., broj radnika učlanjenih u sindikate u

porastu je za 9,08% u odnosu na prethodno razdoblje. Ova je vijest na prvi pogled optimistična, no treba joj pristupiti oprezno. Gledajući ukupnu sindikalnu organiziranost, porast nije brojčano značajan jer je svega 8-9% turskih radnika u sindikatima. S druge strane, porast sindikalnog članstva nije nužno i mjerilo snažnije sindikalne zaštite. Radi se o povećanju koje ne govori o broju radnika pokrivenih kolektivnim ugovorima. Indikativno je i to da u posljednje dvije godine najveći rast sindikalnog članstva bilježe sindikalne središnjice koje se smatraju "žutim sindikatima", organizirajući prvenstveno radnike u lokalnoj i državnoj administraciji te financijskom sektoru. Najmanju

vide sredstvo za izlazak iz financijske krize. SYRIZA je osnovana 2001. kao platforma pokreta i stranaka lijevog predznaka. Ubrzo se nametnula kao jedna od najprepoznatljivijih političkih opcija u Grčkoj i bilježila je konstantan rast simpatizera, što je dovelo do pobjede na izborima krajem siječnja. Glavni razlog rasta popularnosti stranke zasigurno je bilo upravo otvoreno neslaganje s nametnutim mjerama štednje, ali i odvažnost da se okonča i sanira svojevrsna humanitarna kriza u kojoj se Grčka posljednjih godina nalazi. Naime, Grčka je od 2010. pretrpjela niz izuzetno jakih udara na životni standard velikog

pokazalo se kako se nova grčka vlada plana namjerava i držati, što je dovelo do niza upozorenja i prijetnji od strane europskih dužnosnika, koji u odbijanju daljnjih mjera štednje vide opasnost za stabilnost čitave Europske unije. S druge strane, stranke poput španjolskog Podemosa s entuzijazmom su dočekale vijest o Sirizinoj pobjedi, s nadom da se radi o trendu koji će se proširiti na druge članice Unije te dovesti u pitanje opravdanost postupnog ukidanja socijalnih prava njenim građanima kojima svjedočimo već godinama ● A.V.

fleksibilnim radnim vremenom te nedostatkom dnevnog i godišnjeg odmora, a u manjem postotku i fizičkim i psihičkim mobbing-om. I psiholozi rada upozoravaju da gubitak posla, ali i rad u nesigurnim uvjetima te svakodnevna briga za egzistenciju, utječu na gubitak samopouzdanja, razvoj antisocijalnih ponašanja i nemogućnost planiranja budućnosti, zbog čega nerijetko dolazi do nastanka depresivnih i anksioznih poremećaja. Danko Ružičić, predsjednik Sindikata tekstila, kože i obuće Republike Srpske nadodaje kako je situacija u ovoj grani dodatno otežana jer su u tekstilnoj industriji, u kojoj su prosječne

COSATU. No zbog učestalih kritika na račun podrške koju COSATU i dalje daje vladajućim Afričkom nacionalnom kongresu (ANC) i Komunističkoj partiji Južne Afrike, NUMSA je odlukom izvršnog odbora COSATU-a izbačena iz središnjice. Taj čin predstavlja jedan od jačih potresa na političkoj sceni Južnoafričke Republike u kojoj vlast od ukidanja aparthejda 1994. drži čvrsti Trojni savez ANC-a, Komunističke partije i COSATU-a. Kritike koje su metalci upućivali vlasti i središnjici posebno su se intenzivirale nakon masakra u rudniku Marikana u kolovozu 2012. U najvećem pokolju nakon završetka aparthejda, 44 rudara ubijena su u štrajku

za prava žena, LGBT populacije i imigranata. Osnivačka skupina Ujedinjene fronte, na kojoj bi se onda moglo odlučiti i o profilu inicijative, najavljena je za 25. veljače. Ova bi Fronta mogla odigrati značajnu ulogu u južnoafričkom političkom prostoru ● M.K.

## Većina građana Slovenije protiv privatizacije

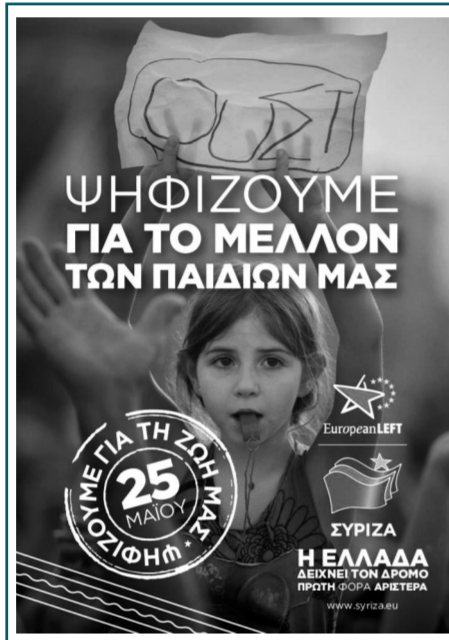
Liberalna slovenska vlada Mira Cerara najavljuje novi val privatizacije, koji posebno zdušno

tisuća ljudi, dok ispitivanje javnog mnijenja pokazuje da je 65% građana Slovenije protiv najavljene privatizacije ● M.K.

## Čeka se sudska odluka o privatizaciji

## vode u Jakarti

Koliko je borba za rekommunalizaciju voda globalna govori i primjer iz indonezijskog glavnog grada. Tamošnja koalicija sindikata i civilnog sektora, nazvana Građani Jakarte protiv privatizacije vode, uputila je



Plakat: SYRIZA-ja

## VIJESTI IZ SVIJETA



Skup podrške Sirizi Foto: Michalis Famelis



Aleksis Cipras Foto: FrangiscoDer

stopu članstva imaju radnici u sektoru zdravstva i socijalne skrbi, građevine, turizma i medija ● N. R.

## Pobjeda Sirize: nova grčka vlada protiv mjera štednje

Koalicija radikalne ljevice (Siriza) odnijela je pobjedu na parlamentarnim izborima u Grčkoj održanima 25. siječnja 2015. Stranka je poznata po oštrom protivljenju mjerama štednje koje su ovoj državi nametnute uslijed financijske krize 2008. S 36% osvojenih glasova – 8% više od stranke Nova Demokracija, koja je do sada bila na vlasti – i brзом pronalasku koalicijskog partnera u stranci ANEL, čelnik stranke Aleksis Cipras uspio je osigurati većinu u parlamentu i oformiti vladu, pritom izazvavši zabrinutost i skepsu u krugovima europskih političara koji u mjerama štednje

dijela stanovništva zbog pritiska međunarodnih financijskih tijela i institucija Europske unije da nastali dug spram EU servisira rezanjem socijalnih, ekonomskih i, posredno, radničkih prava. Poslušno provođenje rezova koje su prakticirale dosadašnje vlade dovelo je do nestanka javno financiranog zdravstva, stope nezaposlenosti od 25%, odnosno 50% kada su u pitanju mladi, te eksplozije slučajeva dužničkog ropstva.

Za razliku od većine parlamentarnih stranaka, članovi Sirize ne pristaju na nastavak ovakvih mjera te ističu njihovu pogubnost, a program kojeg su predstavili temelji se na ponovnom uspostavljanju javnih usluga, poput subvencija za potrošnju električne energije i zdravstvenog osiguranja za nezaposlene. Osim toga, program uključuje reprogramiranje dugova pojedinaca i veliki nacionalni plan zapošljavanja. Konačno, istaknuta je i važnost demokracije društva, odnosno uvođenje demokratskih mehanizama odlučivanja na najniže razine lokalne zajednice. Prvih dana SYRIZA-e na vlasti

## Antidepresivima protiv eksploatacije

U Republici Srpskoj raste broj korisnika psihofarmaka Savez sindikata Republike Srbije u istraživanju je o uzimanju psihofarmaka povedenom tijekom 2014. godine došao do podatka da čak 30% ispitanih radnika i radnica uzima neku vrstu antidepresiva. Iz Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srbije potvrdili su da se potrošnja antidepresiva i lijekova za smirenje u tom bosanskohercegovačkom etitetu za tri godine povećala čak za trećinu. U ranijem istraživanju Saveza, provedenom krajem 2011. godine, 34% radnika privatnog sektora izjavilo je da koristi antidepresive, od čega je polovina kao glavni uzrok depresivnog stanja navela upravo stres na poslu. Iz Saveza sindikata ističu kako je uzrok ovakvim alarmantnim podacima sustavno kršenje radničkih prava, odnosno egzistencijalna nesigurnost uzrokovana neisplatom plaća, ugovorima na određeno i

plaće iznimno niske, zaposlene mahom žene, koje često rade prekovremeno pa im dodatni problem stvara briga za djecu. Prosječna neto plaća u Republici Srpskoj u prosincu 2014. iznosila je 836,00 KM, dok je sindikalna košarica za isti mjesec iznosila 1.849,00 KM, što znači da se prosječnom plaćom moglo pokriti manje od polovine iznosa potrebnog za normalan život. Za usporedbu, prosječna plaća u tekstilnoj industriji u RS iznosi 471 marku ● V.B.

## Južnoafrički sindikat NUMSA kreće u političku borbu

Nacionalni sindikat metalnih radnika Južne Afrike (NUMSA) do sredine studenog 2014. bio je najznačajniji i najbrojniji sindikat (350 tisuća članova) najveće nacionalne sindikalne središnjice

tijekom kojeg su se borili protiv teških uvjeta rada i niskih nadnica. Marikana je bila kap koja je prelila čašu i dala pogonsko gorivo učestalim kritikama na račun vladajućih i neoliberalnog smjera kojim se država kreće u mandatima bivšeg predsjednika Thaboa Mbekija i sadašnjeg Jacoba Zume. Metalški je sindikat odlukama svoga kongresa iz prosinca 2013. tražio ozbiljno preispitivanje potpore vladajućem ANC-u, što je COSATU protumačio kao povredu statuta središnjice. Na sjednici izvršnog odbora 13. studenog 2014. NUMSA je izbačena iz COSATU-a omjerom glasova 33 naprema 24 u korist izbacivanja. Ubrzo nakon toga vodstvo NUMSA-e kreće u organizaciju sindikata i civilnog sektora u labavi politički savez koji se još ne naziva strankom – Ujedinjenu frontu, koja okuplja na desetine NGO-ova, sindikata i inicijativa. Krajem prosinca Ujedinjena fronta održala je osnivački sastanak na kojem je tristotinjak delegata odredilo progresivnu političku agendu u kojoj se ističu: jasan antikapitalistički stav, nesmiljena kritika Trojnog saveza te borba

brani ministar financija Dušan Mramor. Za razliku od ostalih postsocijalističkih zemalja, u Sloveniji je proces privatizacije tekao sporije i postepeno, da bi sada došao u svoju završnu fazu. Podršku mu pružaju skoro sve parlamentarne stranke osim Združene levice, dok parlamentarni socijaldemokrati i umirovljenici izražavaju blagu skepsu prema tom modelu. Najavljeni privatizacijski val ishod je diktata iz Bruxellesa i pokušaj sanacije javnih financija. Uz ljevičarske zastupnike u Državnom zboru oštro mu se protivi i dio javnosti predvođen bivšim ministrom financija i bivšim guvernerom Banke Slovenije Jožetom Mencingerom, sindikatima i civilnim sektorom. U dramatičnom pozivu kojeg su protivnici daljnje privatizacije uputili preko tjednika Mladina traži se zaustavljanje privatizacije i ukazuje na njene pogubnosti te dokidanje gospodarske suverenosti ako se provede ovaj val rasprodaje poduzeća u državnom vlasništvu – uključujući i ono najprofitabilnije – Telekom Slovenije. Dosad je poziv objavljen u Mladini potpisalo 12

lokalnom sudu na ocjenu odluku o legalnosti privatizacije vode u tom najvećem gradu jugoistočne Azije. Pokušaji privatizacije vodnih resursa u Jakarti sežu još u vrijeme režima dugogodišnjeg diktatora Suharta, koji je 1998. podijelio upravljanje vodnim resursima na dvije zone pa ih onda na dugi rok predao dvama koncesionarima: konglomeratu francuske energetske kompanije Gaz Suez i domaće kompanije Astra Group (iza koje stoji najbogatija indonezijska obitelj Soeryadjaya) te britanskoj kompaniji Thames Water, čiji je udio u dijelu džakartanskog vodnog sustava kasnije kupila singapurska Acumatico Grupa. Iza ambicioznih aneksa ugovora o izgradnji i razvoju infrastrukture danas je ostalo 35% populacije grada koja nema pristup vodoopskrbnom sustavu. Upravo zbog toga, kao i zbog stalnog povećanja cijene vode i loše infrastrukture, koalicija je odlučila tražiti "deprivatizaciju" vode u Jakarti. Odluka suda očekuje se tijekom veljače ove godine ● M.K.





## Nastavlja se agonija radnika iz Čabra

Radnici Finvest Corpa, tvrtke iz Čabra koja proizvodi namještaj, u štrajku su od studenog, a plaće nisu primili od travnja. Nakon četiri mjeseca bez ikakvih primanja radnici su izgubili strpljenje te se odlučili organizirati putem Novog sindikata i štrajkom riješiti svoju situaciju, makar to značilo stečaj tvrtke. Tada su od uprave počeli dobivati ponude da se vrate na rad uz djelomičnu isplatu zaostataka "na ruke" te kasnijih isplata direktno od stranog kupca, po obavljenom poslu, što zapravo predstavlja rad na crno. Radnici su procijenili da ovakvo rješenje predstavlja produženje

uprave Zlatka Mičetića u kojem se konstatira da je sve napravljeno po zakonu. Nakon toga Nagodbeno vijeće Financijske agencije (koje je donijelo i inicijalno rješenje) rok za podnošenje dokumentacije prolongira još dva puta, prvo na 28. siječnja pa na 26. veljače. U oba rješenja stoji identičan tekst kojim se uvažavaju navodi dužnika da uslijed krajnje otežane situacije sa zaposlenicima te nemogućnosti isplate ukupnih zaostalih osobnih dohodaka dužnik nije bio u mogućnosti osigurati izradu propisane dokumentacije u zadanom roku te kako se situacija u međuvremenu stabilizirala pa je započet intenzivan rad na izradi potrebne dokumentacije. U međuvremenu uprava Finvesta rasprodaje imovinu, a radnicima nije uplaćeno zadnjih deset plaća. B. N.

# SINDIKALNE VIJESTI: ČABAR I VEČERNJAK

svojim kolegama, ta univerzalna poruka zasad je ostala bez ozbiljnije realizacije. To nas naravno ne treba previše čuditi ako se sjetimo da je poslodavac 2011. uspješno slomio posljednji veći otpor

RAD. ISSN 1849-6598

Adresa uredništva:

Vodovodna 13

10 000 Zagreb, Hrvatska

e-mail: rad.urednistvo@brid.coop

web: radnickaprava.org

nakladnik: Baza za radničku

inicijativu i demokratizaciju

Za nakladnika: Marina Ivandić

Naklada: 2000

Glavni urednik:

Mario Kikaš

Izvršna urednica:

Vedrana Bibić

Uredništvo:

Igor Lasić, Iva Marčetić, Jelena

Miloš, Ana Vračar, Nikola Ptić,

Vanjski suradnici:

Petra Ivšić, Bojan Nonković,

Jaka Primorac, Ana Rajković,

Nikolina Rajković, Vladimir

Simović, Stefan Treskanica

Dizajn i prijelom: Iva Marčetić

Lektura: Nikola Ptić

Tisak: Novi list

Tiskanje ovog broja omogućilo je:

Ministarstvo kulture RH



NOVINE NASTALE U SURADNJI UDRUGA I SINDIKATA / BROJ PRVI

agonije te inzistiraju da se situacija riješi štrajkom i stečajem. Stečaj bi značio razvlaštenje neuspješnog vlasnika Marijana Filipovića, koji je jedno vrijeme u medijima figurirao kao dobrotvor koji će radnicima pokloniti tvornicu, ali i mogućnost za nastavak proizvodnje. Iako radnici podnose urednu dokumentaciju za pokretanje stečaja, uprava Finvesta dva dana ranije predaje svoj zahtjev za pokretanje predstečajne nagodbe na jednom listu papira bez ijednog od popratnih dokumenta koje zakon propisuje (npr. planova operativnog i financijskog restrukturiranja ili izvješća ovlaštenog revizora). I laicima je bilo razvidno da iza pokretanja zahtjeva za predstečajnom nagodbom ne stoji nikakva namjera za restrukturiranjem poslovanja, već želja za otezanjem i izvlačenjem novca iz tvrtke. Umjesto da se takav zahtjev odbaci kao neozbiljan i neosnovan, nagodbeno vijeće FINA-e (koje imenuje ministar financija) dala je upravi rok od 45 dana da prikupi dokumentaciju te im deblokirala račun unatoč 98 milijuna kuna duga prema vjerovnicima. Na zahtjeve NS-a upućene ministru financija Lalovcu da hitno ispita manipuliranje i zloupotrebu odredbi Zakona o predstečajnoj nagodbi od strane državnih službi, 10. studenog 2014. stiže dopis potpisan od strane direktora sektora FINA-e Dragutina Kovačića te člana

## Gašenje dopisništva u Večernjaku

Preko noći i bez prethodne najave, Večernji list ugasio je svoja regionalna dopisništva, pri čemu je bez posla ostalo dvadesetak novinara. Stanovnici Karlovačke, Varaždinske, Bjelovarsko-bilogorske i Sisačko-moslavačke županije, da nabrojimo samo neke, tako su ostali zakinuti za svakodnevne informacije o mjestu u kojem žive, dok je Večernji list, uz HRT i EPH, postao još jedna medijska kuća koja ukida dopisništva i zadržava izvještavanje tek iz nekoliko najvećih gradova.

“Dolasci i odlasci zaposlenika, pa i ključnih ljudi, sastavni su i svakodnevni dio poslovnog života”, cinično je uprava Večernjaka prokomentirala otkazivanja ugovora svojim dugogodišnjim suradnicima. S druge strane, Anton Filić iz Sindikata novinara Hrvatske ovom je prilikom pozvao novinare na solidarnost i štrajk: “Samo organizirani novinari, ujedinjeni u jaki sindikat mogu se koliko-toliko nositi s vlasnicima koji su organizirani te jedino tako mogu učiniti nešto na obrani svojih prava”, izjavio je Filić, no ako izuzmemo prosvjed šezdesetak varaždinskih novinara koji su netom nakon uručenih otkaza pružili podršku

Večernjakovih novinara protiv smanjenja prava u kolektivnom ugovoru, kada je za vrijeme štrajka angažirao novinare u RPO statusu i honorarne suradnike, inače lišene svih radnih prava. Istovremeno, dijelu štrajkaša poslana je jasna poruka tako što su im uručene otpremnine ili su pak prebačeni u tjednik Forum, koji se nedugo nakon toga i ugasio. Otkaz ugovora dvadesetorici medijskih radnika nastavak je dugogodišnjeg trenda uništavanja novinarskih prava, koji se između ostalog ogleda u smanjenju plaća i prava iz kolektivnih ugovora, otkazivanju ugovora o radu i sve većoj raširenosti neformalnih i prikrivenih radnih odnosa, pogotovo putem RPO ugovora i honorarnog zaposlenja, koji danas predstavljaju jednu od većih prepreka za organiziranje novinara. Sudeći prema sažetku Izvještaja o medijima, objavljenog na portalu Novosti, u razdoblju od 2008. do 2012. broj zaposlenih medijskih radnika smanjio se za 25 %, dok se u tiskanim medijima, pogotovo pogođenima krizom, taj broj skoro prepolovio. Tako se u posljednjih pet godina na burzi rada našlo preko 2958 novinara, a krizi se ni danas ne nazire kraj ●

J.M.